

Het is dan beter 't Lichaem dagelijcx matelijck te bewegen, op datter geen overtollige vochtigheden en komen te vergaderen, maer veel eer verdout ende verteert mogen werden. Ende indiender een weynigh ongesontheyt schijnt onder de leden te willen komen, soo is desen raet van *Hippocrates* den besten, dat door stilte ende vasten veel groote siekten voor-gekomen werden.

VVaer de Ouders op moeten letten in het telen der Kinderen.

Het II. Capittel.

En die genegen is nae rechten eyfch te fchrijven
 Hoe datmen langen tijt mach fris en jeugdigch blijven,
 Dien is ten eerften nut dat vlytigh zy gelet
 Wat regel noodigh is ontrent het echte bede.
 Al die maer vunsigh zaet in haren acker zaeyen,
 En kunnen anders niet als snoode vruchten maeyen:
 En wie dat huysen bouet, en quade gronden leyt,
 Heeft sich maer enckel leet en moeyte toe-bereyt.
 Ghy die eens Naso laest om veel te leeren minnen,
 Leeft hier te deser tijt hoe kinders zyn te winnen:

De

*De kunst heeft vronder in. Wie nutte dingen weet,
Hem dienen even hier de sinnen in besteet.*

*Koom leert dan nae den eyfch een jonge vrou beslapen,
Om uyt het echte bed bequame vrucht te rapen,
Want die hier nae de lust, en buyten reden gaet,
Beklaeght syn dom gevoel, vvanter het is te laet.*

NAe dat wy in't voor-gaende Capittel aen-gewesen hebben, wat in 't gemeen by een yege-lijck tot syn gesontheyt dient onderhouden te werden; soo sullen wy nu vorder gaen vertoonen, wat elck in 't besonder nae de jaren, gematigheyt des Lichaems, en andere omstandighede voor maniere des Levens moet ghebruycken, beginnende aen de beginselen van den Mensche, en tot den ouderdom op-gaende. Ende voor eerst sullen wy volgen het exempel van dē voortreffelijcken Filosooph *Plutarchus*, die in het Boeck van de op-voedingh der Kinderen syn leeringen aenvanght van de telinge der selver, als van een sake, daer veel aen gelegen is: dewijl in de selve de fondamenten geleyt werdē van het gansche wel-varen der kinderen, ende dat de Ouders de beginselen van goede ofte quade gestaltenis des Lichaems ende Gemoets de Vrucht in de telinge mede-deelen. Soo dat het aen de telinge hanght, dat de Republijck met vrome en gefonde, ofte boose ende sieckelijcke luyden versien wert. Waerom misschiē *Aristoteles* de telinge *δημιουργίαν*, een publijck ofte gemeen vverck ghenoecht heeft, ghelijck *Julius Scaliger* meent in syn uyt-legginge over het eerste Boeck van de Historie der Dieren op het derde Capittel van den gemelten *Aristoteles*.
In-

Indien dan de Lant-man eer hy den acker befaeyt, wel acht neemt om daer goet zaet in te werpen, wetende dat van licht en voos zaet geen goede vruchten en kunnen voort-komen hoe veel te neerfziger ende forghvuldiger behooren de Ouders daer op te letten in het telen der kinderen? dewijl de Kinderen niet alleen en aerden nae haer Ouders in wesen ende manieren, maer oock in de gebreken des Lichaems. Soo is dickwils gesien, dat maer een uytterlijck reycken op het Lichaem, het welck de Vader gehadt hadde, de Kinderen ende alle de nakomelingen behielden. Het gebeurt oock somtijts dat de Kinderen haer Groot-vader ofte Over-groot-vader gelijcken, om datter in het zaet van de Vader noch eenige kracht van de Groot-vader, ofte Over-groot-vader gebleven is, ende *Aristoteles* seyt, dat dese gelijckenis tot in den vierden graet voort-set. Want ghelijck de Seyl-steen syn kracht over drie vier ende meer naelden aen malkander leggende verspreyt: alsoo wert oock de kracht van de gelijckenisse van het eene zaet tot het ander over-gedragen. Soo lesen wy, dat een vrou die by een Moor gheslapen hadde, geen swarte dochter en baerde, maer dat de sohn vā die dochter wederom eē Moor was, gelijck syn Groot-vader. Even-eens heeft de Poët *Nicens*, geboren van blancke Ouders, geaert na syn Groot-vader, ende is swart ter werelt gekomen. Dese kracht van het Zaet streckt hem soo verre, dat het selve oock de Lichamelijcke gebreken ende ongesonheden doet erven, ghelijck vvy alle daegh ghewaer vverden in de gene die geboren zyn van Ouders, ja oock van Voor-ouders die

met

met Graveel, Steen, Gicht, Vallende-sieckt, Me-
laetshēyt, Teringh, ende diergelijcke quellingen
zyn besmet geweest. Daerom indien de gene, die
svvare ende aen-klevende Siekten onderhavigh
zyn, haer onthielen van het voort-telen, het soude
haer gerufter, ende het menschelijcke geslacht, be-
ter wesen.

Dewijl dan de Lant-man niet alleē en let dat het
zaet niet voos ofte verduft en is, maer oock dat het
volkomen rijp, ende niet al te oudt en is, ende daer
beneffens dat hy daer toe vruchtbare aerde krijght :
soo moeten oock de gene, die gewenschte vruchten
van haer houwēlick willen sien, wel acht nemen op
de jaren, ende den ouderdom van haer selven, ende
van de gene daer zy mede paren. Het vvelcke nae
de leere van de Philosophen ende Medicijns (te le-
sen by den hooch-geleerdē Heere Raets-heer van-
der Putte in *genial. Serm.* ende *Montaigne 2. des Essais*
8. Maer soer, vvijsdloopigh by *Tiraquell. in 6. Leg.*
Connubial. gloss. 1. part. 6. ende *Joh. Gerhard. Loc.*
Comm. 2. 7.) Sibylle in het vermaert Houwelick
aldus bepaelt heeft:

Indien ghy soeckt een aerdigh paer,
Soo geeft de maeght drie sevenjaer:
De jongh-man seven boven dien,
En groetse dan voor echte lien;
Een vveynigh meer, of vveynigh min,
Dat maeckt een eerlick huys-gesin.

Die geheel jongh oft geheel oudt zyn, en beder-
ven niet alleen haer eygen nature, ende verkorten

B b b

haer

haer leven met het by-slafen, maer haer zaet is oock gemeenlijck onnut ende onvruchtbaer. De gheschiedenisse die vvy lesen dat hier vvat tegen schijnen te gaen, zyn seer selden, soo dat niet voor vvaer op-genomen moet werden, het gene men gemeenlijck seyt, dat *een man soo langh hy een veder van syn mont kan blasen, noch een kint kan telen.* Ende dit spreek-vvoort,

*Een jonge oey, een ouden ram,
Dat viel veel binnen 'sjaars een lam.*

is te verstaen niet van slappe, en stock-oude, maer van kloecke ende vvel-varende oude luyden, ende die noch niet met het een been in't grafen gaen.

Ick en vvil hier nu niet aenvvissen hoe de lust tot dit vverck verweckt kan vverden, gelijck Mr. *Ambrosius Paré* dat gedaen heeft in syn groote Chirurgie op het 4. Capittel van syn 23. Boeck, twelck onsen goeden Dr. *Carel Battus* in de Françoysche tale heeft laten staen, als hy dat vverck in't Nederlants oversette. Ick en wil oock niet veel spreken in hoedanigen ghestaltenis des Lichaems de telinge behoort te ghelchieden, ende welcke de sekerste is voor de vrucht, om geen ketelachtige boren gaende te maken: Maer ick sal alleen de Latijnsche verssen stellen van drie Poëten, die in dit stuck geen idioten en zyn geweest. Onder welcke *Ovidius* de slechste niet en is; die in 'derde Boeck van de Konste der Minnen het oudt Hollants (nae ick meen) voqr het beste keurt:

*Mille modi veneris. simplex minimique laboris,
Cum jaces in dextrum semisupina latus.*

Met

Met hem komt de Poëet *Horatius* by na overeen
in het tweede Schimp-dicht van syn eerste Boeck :

*Hæc ubi supposit dextro corpus mihi levum,
Ilia & Egeria est, do nomen quodlibet illi.*

Lucretius gaet met *Mars* ende *Venus* wat naerder :

Hunc tu Diva tuo recubantem corpore sancto,

Circumfusa super. Siet van dit veers den Heer
van *Montaigne* 3. des *Essais* 5.

Dese gestaltenis wert alleen voor goet endena-
tuerlijck op-genomen van dē Spaenschen Iesuwijt
Sanchez in syn groot ende grouwelijck werck van't
Houwelijck : ende hy maeckt een groote sonde
van het gene de selfde Poëet *Lucretius* schrijft in syn
4. Boeck, als of het gansch tegen de nature vvas :

*Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert. Nam more ferarum
Quadrupedumque magis ritu plerumque putantur
Concipere uxores, quoniam loca sumere possunt
Pectoribus positis sublati semina lumbis.*

Mercurialis een seer vermaert Medicijn in Italien
hout het met *Lucretius*, ende schrijft *Lib. de hominū
generat. cap. 13. Et 1. Var. Lect. 6.* dat dese manier
van doen niet te verwerpen, maer in reden ghefon-
deert is, soo datse schijnt onbequamer (ghelijck
oock het geheele werck) om van te spreken, als om
te doen. *Sulcx* wert mede van sommige Griecsche
Medicijns gepresen : (*Μίξις δὲ ἡ ἐξ ὁμοτέων πρὸς
κύνων συμφύει.* *Paul. Agin. lib. 3. cap. 74.*)

B b b 2

en-

ende ick heb eenige gekent, die dit de oorfaeck gaven datse Vader geworden waren, daerse te voren niet toe en hadden konnen komen. *Rodericus* van *Castro* eē Portugijs Medicijn te *Hamburgh*, berispt in het tweede Boeck van de nature der Vrouwen op't 5. Capittel den vermelden *Mercurialem*: dan van sijn reden vvert integendeel by de Vrouwen selve geoordeelt.

Hier en dient oock niet vergeten't gene na *Plato* in het 2. ende 6. Boeck der *Wetten*, *Plutarchus* seer wel vermaent, dat die syn vrou wil genaken, sulcx niet beschonckē, maer nuchteren moet doen: alsoo de gene, die van volle ende droncke Ouders geteelt zijn, gemeenlijk dronckaerts werden. Het welck *Diogenes* oock te kennē gaf tegens een onbeschoften jongen: gelijk uyt *Plutarcho* aen-gewesen is in het derde deel van't Houwelick:

Genaeckt geen echte vrous wanneerje zijt beschoncken,
Ghy zijt dan niet bequaem, als om te leggen roncken;
Te hinder aen het Lant als yemant qualick mint,
Een ongeregelt bed, een ongeregelt kint.

Sy doen een dubbel quaet die van den wijn verwonnen
Oyt met een droncken hoofd dit wichtigh stück begonnen,
Wat kan het anders zyn als schuym van lichten aere
Dat *Bacchus* heeft geteelt, en *Venus* heeft gebaert;
Diogenes vernam een onbesuysden jongen

Die met een vreemt gebaer op strate quam gesprongen,
De lekker (seyde man) die soo onaerdigh speelt,
Moet nyt een droncken hoofd voorseker zyn geteelt.

.. Ick heb een man ghekent, die syn vrouwe noyt
als

als wel droncken zynde en besliep, ende vele kinderen teelde, die allegader de vallende sieckte kregen, ende ten laetsten daer oock van storven. Even-wel alsoo dit een werck is, het welck niet veel en schijnt te passen een langen baert, ofte een statige troonje van een Philosoph, soo en soude het misschien niet ongeraden wesen, dat men hier toe quame wat vervrolijckt, ende nae datter een kleyn glaesjen gedroncken was, om met geen ghefronst hoofd een heughelijck werck te doen; het welck van *Plutarchus* selve oock toe-gestaen wert. Ende is wel geleyt van *Ovidius* in't tweede Boeck van de Konste der Minnen:

*De wijn verheught den geest, de wijn geeft jendigh bloet,
De wijn maect dat de sorgh uyt ons verhuysen moet,
De wijn ontfonst het hoofd, de wijn verweckt de wreught,
En stort in alle dingh gelyck een nieuwe jenght.*

Dan dit is te verstaen van dē Wijs, die met matigheyt gedroncken wert, de welcke niet alleen den geest en verheught, ende tot een vrolick werck verweckt: maer maect oock goede stoffe tot de telsinghe, insonderheyt, na het oordeel van den Spaenschen schrijver *Huarte*, om gauwe ende verstandige kinderen te krijgen.

*De wijn, de soete wijn is dienstigh om te minnen;
Maer neemt hem niet te veel tot ondienst van de sinnen,
Door vint soo leeft het vier, en brant na onsen lust,
Maer is de vint te groot soo vortet dyt-geblust.*

Even-eens wert door te veel suypen den lust der

B b b 3

min-

minnen wech-genomen, en als de man heel droncken is, soo ist gemeenlijk al droncken, om dat, gelijk *Aristoteles* seyt, het zaet tot water versmelt. Dit is de oorzaak dat veeltijts de dronckaerts om de vrouwen niet en geven, gelijk in tegendeel de gene die vrouachtigh zyn, het droncke drincken haten. Het een heeft plaets in de Italianen ende Spaengjaerden, het ander in de Duytschen. Van *Alexander de Groot*e lesen wy in de Historien, dat hy een grootē dronckaert vvas, maer seer kuys ten insichte van de vrouwen. *Iulius Caesar* vvas een dapper vrouwen-man, maer ondertusschen heel sober: soo dat *Cato* van hem seyde, dat hy't alleen vvas, die in soberheyt de republiick onder-gebracht hadde.

Is vorders van nooden tot bequame telingē dat de Ouders haer Lichaem matelijck oefenen, van de beste ende voedsaemste spijsē eten, ende even-wel niet te veel. Moetē oock met den vollen buyck niet terstont van tafel nae bedt gaen, maer wat tijts tusschen beyde laten. Een seker Medicijn van syn vrouwe gevraeght zynde, welck beter was 'savonts ofte 's morgens? antwoorde, dat het 's avonts vermakelijcker, maer 's morgens gesonder was. Waer op het soet Hartjen repliceerde, Doet het dan 's avonts om de genuchte, ende 's morgens om de gesontheyt. Dan ofte syn duplijcque hier goet op viel, en salick op dese plaets niet verhalen. Dese verssen zyn ter eeren van dese goede Matrone in Latijn gemaect:

*Querenti Ersilia quanam hora salubrior esset
Ad venerem, medicus sic ait Archigenes.
Manē salubre magis Veneris decerpere fructus*

In-

Iudice me fuerit, vespere dulca magis.

Hic illa aridens formoso ait ore: Voluptas

Mi cura fuerit vespere, mane salus.

Dan is ghesontst niet alleen voor den bou-man selve, maer oock voor de vrucht, ende om de telinghe bequamer te maken, dat de Venus-feeft 'smorgens gehouden wert, als de spijsse wel verteert is, en dat men geen rauwigheyt inde Maegh en voelt, gelijck breeder te sien is by *Ioubert 2. des Erreurs populaires 7.* En daerom raet *Aristoteles* in dese gelegentheyt des avonts weynigh te eten; en om niet slaen te werden, te voren een goet middagh-mael te houden. Ende hiertoe en moet geen ongerust gemoet, geen bedroefde geest, geen hooft vol muyle-nesten by-gebracht werden.

Geen ongestuymigh hooft, geen omgeroerde sinnen,

Zijn dienstigh aen het volck om zaet te mogen vinnen,

'Tzy dat men menschen plant, of dat men haver saeyt,

Het is de beste tijt vvanneer het niet en vvaeyt.

Hier dient een stille ziel die niet en is bevogen,

Die uyt een vorigh leet geen spijt en heeft gesogen:

Hier dient een stille ziel die niet en is beschroomt,

Die van geen droevigh lijck of siecke lieden koomt:

Hier dient een stille ziel bevrijt van alle rochten

Die vvaerck uyt enckel spijt op haren naesten sochten;

Hier dient o soete jeught, hier dient een stille ziel

Die noyt op vreemt gepeys in desen handel viel.

'Tis menighmael gesien dat lieden van verstande,

De kloecste van de stadt, de grootste van den lande,

Voor ouders zijn gekent van kinders sonder naem,

Roek kluntens voor de ploegh, en anders niet bequaem.

B b b 4

NEW-DE Voor

*Voor reden vvert gesejt, dat als de vvijsse mannen
 Zijn met een diepe sorgh geduerigh in-ge-spannen,
 Het beste leuen-sap en al het sijnste bloet,
 Niet is gelijk het sijn, of daer het vvesen moet.
 Of sy dan schoen het vverck ter rechter uren plegen,
 De sinnen reysen uyt, of blijven onder vvegen,
 De ziel is elders vast, het lijf is maer een romp;
 Dus vverter yet geteelt, het is geuvelidigh plomp.
 Ghy daerom hebje lust een aerdigh beelt te malen,
 Soo laet in dit geval geen sinnen elders druvalen:
 En raecht noyt echte vvijs als met een vollen vvensch;
 De mensch die mensche teelt behoeft een ganschē mensch.
 De kracht van al het lijf moet hier te samen vvercken,
 De geest moet niet-te-min de buyte-leden stercken;
 Noyt siet men datter mensch of eer of danck behaelt,
 Die met den lijve vverckt, en met de sinnen druvaelt.
 Daer is op dit geval noch vry al meer te lesen,
 Maer een gebodt alleen kan u voor duysent vvesen:
 Maect soo te zijn gestelt vvanneer je kinders bouwt,
 Gelyckje metter daet u kinders vvenschen souwt.*

Het is aldernatuerlijckst, seyt *Aristoteles*, syns ge-
 lijck te telen, ende op een ander plaets schrijft hy,
 dat men in seker lant daer de vrouwen gemeen wa-
 ren, de kinderē eē vader toe plagh te wijfen, diense
 best geleken, als of de gelijckenis teecken genoegh
 was, om den rechten Vader aen te wijfen. Soo en
 is oock onder ons niemant rouwigh, dat de kinde-
 ren hem gelijcken, ende sulcx vvert de vrouwen tot
 een teecken van eerbaerheyt toe-gerekent. *Caecilius*
 in het Bruylofs-dicht, dat hy ter eeren van *Manlius*
Torquatus, ende *Iulia* ghemaect heeft, gebruyckt
 de toe-wenschinge:

Iek

Ick wvensche dat een aerdigh kint,
 Het schoonste dat men yewers vint,
 Het soetste van de gansche staat,
 In wven schoot gedoken sat:
 En dat het met een soeten lagh
 Syn vader wvenste goeden dagh:
 Syn vader even soo geleeck,
 Dat yder die het eens bekeeck
 Terstont aen't kroos en wvesen sagh
 Wie dat de vader wvesen magh,
 Ter eeren van de reyne trouw,
 En n ten goede vveerde vrouw.

Om de eere, die de vrouwen in dese ghelijckenis
 stellen, soo en is het kint nauelijcx ter vverelt geko-
 men, ofte elck roept: *Le! hoe-vvel gelyckt dat kint syn*
vaertjen; Het is al of het wyt syn aengesicht gesneden was.
 Het vvelck Theophrastus oock aen-gemerckt heeft
Eib. Charact. 5. Tot dese ghelijckenis doet seer veel,
 dat de gehoude malkander vvel gefint hebben, son-
 der haer sinnen ende onkuische gedachten op een
 ander te laten loopen. *Tibullus 1. Eleg. 6.*

Met desen besigh in het minnen,
 Op genen loopen haer de sinnen.

Want dese inbeeldinge heeft soo grooten kracht,
 datse de ghelijckenis oock kan geven aen de vrucht,
 van de gene die over het vverck niet gevveest en is.
 Soo ist gebeurt, dat eē vrou dewijlse met een ander
 loende was, ondertusschen bekōmmert zynde dat
 e man onversiens mocht t'huys komen, ende haer
 etrappen, op de negen maenden gelagh van een
 kint,

B b b 5

kint,

kint, niet den Pol, maer den Man wel gelijcken-
de. Waer van een seer aerdigh Dicht in Latijn ge-
maect is by *Thomas Morus* vveerde Cancellier van
Engelant, en een seer groot vrient van onsen grooten
Erasmus van Rotterdam: het welck in onse tale
mede over-gefet is by de eer van de Hollantsche
Regeringh ende Poësy in dese verssen:

Na dat Ian Al-beschick getrouw was binnen Lonnen,
Soo had hy metter tijt al menigh kint gewonnen;
Maer als de goede Ian den ganschen hoop bekeek,
En vont hy onder hen niet een dat hem gelieck.
Dit heeft syn lossen kop te bijster seer gespeten,
Hy meynde dat het vruif had achter wyt-gesmeten:
En vatter yemant doet, en vvat hem vvert geseyt,
Het stuck by hem geloof en vvert hem niet ontleijt.
Tgeviel om desen tijt dat Trijn een soontjen baerde
Dat schier in alle dingh nae synens vader aerde,
Dit heeft het grilligh hoofd in volle daet bemint,
Hy meynde dit alleen dat vvas syn eygen kint.
Maer siet een kluchtig quant die quā met hem te spreke,
En seyde, lieve maet, ghy seylt verkeerde streken,
Hebt ghy geen vaster gront ontrent een echte vrou.
Soo vvaerje bster noyt gekomen inde trou.
Siet als een dertel vruif laet haren acker zelen,
Van yemant vvel geuoon met haer te komen spelen,
En dat seker vweet haer man is in de stads,
Soo isse van den angst geduerigh op-gevat;
Sy is geheel ontfet, en al haer sinnen schromen
Dat hy sal daer ontrent en by den handel komen;
Hierom soo vvert syn beelt soo diep in haer geprent,
Dat sy het aende vrucht ten vollen over sent.

Haer

Haer man is daer te sien. Siet, dus soo gaen de saken,
 Men kan op dit geheym geen vaste gronden maken;
 Of 'tkint syn vader lyckt, of dattet anders gaet,
 Ten maeckt geen vrouwe goet, ten maeckt geen vrouwe
 quaet.

Het gaater selsaem toe als mans en jonge vrouwen,
 Ten goede van het lant, den soeten acker bouwen;
 Nature doet haer verreck, doch vvaer, en hoe, en wust,
 Dat heeft tot heden toe geen mensche recht gevat.
 Daer stont doen Ian en keeck, en gaf het stuck gevonden,
 En heeft syn ouden luym nae desen noyt begonnen.
 Wel, vrienden, alsje scherst, of soete reden drijft,
 Maeckt staegh dat man en vrou in goeden vrede blijft.

Staet oock te letten, ten aensien van de Vrou, dat
 het dienstigh is puys te laten slapen, vvanmeer de
 Maen achter de kerck is, Moses 15. Levit. 19. Alsoo
 in die tijdt boven de tegenstaende vuyligheyt, het
 ontfangen niet en kan gelucken, om dat de vrucht-
 bare kracht van 't zaet niet alleen verdooft, maer
 oock gestickt wert, Ioubert. 2. des Erreurs populaires 5.
 dan indien het mannelijk zaet niet gevvelt door-
 breeckt, ende door syn sterckte de kracht van de
 vloet tegenstaet, soo vverter een slappe vrucht ge-
 teelt, ende sulcke kinderen vverden by ons gheseyt
 tegen de Maen gepist te zyn, ende syn gemeenlijk
 Melaetsheyt, ende ander ongemack onderworpen,
 Levin. Lemnius 1. de occ. Nat. mirac. 8. Mercurial.
 de hom. generat. 5. Siet hier breeder van by Ioh. Gerar-
 dus tom. 7. Loc. comm. §. 438. Daerom is vvcl
 gheseyt van den Poëet in't noyt-genoegh-gepresen
 Houvvelick:

Daer.

Daer zijn in't echte bed veel ongelege stonden,
 Wanneer u kinder-sucht is dienstigh in-gebonden:
 Het is een oude vvet oock voor een jonge bruyt,
 Viert Mena, reyne jecught, en stelt u saken uyt.
 De lant-man mocht te mets het saeyen beter staken,
 Om dattet nutter is by vvielen eens te braken;
 Daer is een seker tijt te toomen wven brant,
 Daer is een seker tijt wanneer men menschen plant.

Nu en is oock niet alleen van nooden, dat wel op
 de tijt gelet wert, te weten korts na dat de vrou ge-
 fuyvert is, ende dat beyde de Ouders geruſt van ge-
 moet ende ghesont van Lichaem zyn; maer dient
 oock wel waer-genomen te werden de vermaninge
 van den grooten Philosooph *Aristoteles*, dat men de
 vrouwe niet sedigheyt ende bescheydelijckheyt ge-
 nake, op datse doorte groote dertelheyt, ende ket-
 tige vvellust buyten het spoor van eerbaerheyt niet
 en kome te springen. Dese lesse is by den moralen
 Poët mede niet vergeten:

Men heeft van outs gepooght de vrouwen aen te praten,
 Dat flux een echte vviſſ haer schaemte dient te laten
 Soo haest sy maer de borst des avonts open doet,
 Maer datse niet het kleet die vveder nemen moet.
 Voor reden voort geseyt, en metter daet gepresen,
 Dat vrouwen op den dagh wel eerbaer moeten wvesen,
 Maer als de forarte nacht bedeckt de gansche kuisst,
 Dat dan het echte vviſſ mach sygen in de lust,
 Mach uyt een volle drift niet haer geselschap mallen,
 En niet een lossen toom in minne-stuypen vallen,
 Mach springen wyten bant, en plegen metter daet
 Al wat een lichte koy by vvielen onderstaet.

Maer

Maer hoe! sal onse vrons Vlyffes vyfjfel gelijcken?

En als het duyfter vuort van hare plichten vuyjcken?

Sal oyt een reyne ziel gasn breken inder nacht

Al vvat ter op den dagh ten goede vvas gebracht?

O neen, vriendinne, neen, ten is u niet te raden,

Het sal u in den geest en aen de seden schaden;

Siet als de jonge vron haer kleet heeft uyt-gedaen,

Soo moet se metter daet de schaemie trecken aen.

Sy moet oock als de Son gaet in het vuater sincken,

Met des te meerder glans in reyne seden blincken;

Sy moet, al is het licht schoon tzyte vveegh gebracht,

Haer stralen laten sien oock in de middernacht.

Sy moet in vuare tucht met haren man verkeerem,

Hoe duyfter dat het zy. De nacht is oock des Heeren,

De nacht is enckel dagh voor Godes hel gesicht;

Ghy viert dan alle tzyt een reyne vrouvve-pliche.

Het gene die Geleerden voor de goede seden, en
eerbaerheyt gebieden, vvert by de Medicijns oock
voor seer nootvvendigh tot de telinge geoordeelt.
Want de overtollige vvellust, de vvclcke niet te
grootten drift geschiet, belet het ontfangen. *Lucretius*
in't vierde Boeck:

Nam mulier prohibet se concipere atque repugnare;

Clunibus ipsa viri venerem si lata retractet;

Eicit enim sulci recta regione, viaque

Vomerem, atque locis avertit seminis ictum.

Nu oock te dickvvils hervat zynde, soo bederft
het zaet, ende wert onvruchtbaer, alsoo het voor
syn rijpighet geloft wert. De Philosooph *Plutar-*
chus seyt seer vvcl in't leven van *Lucullus*, ghelijck
on-

onmatig spreken de reden ydel en dwaes maectt, dat oock alsoo het zaet van de gene, die ongebonden in't by-slapen zyn, gemeenlijk voos ende onvruchtbaer is. Soo datter niet beter ende bequamer en is tot de relinge, ende om wel te saeyen, ende oock wel te ontfangen, als de matigheyt, ende niet te plocken voor dat het rijp is.

*Onmaet in alle dingh vervveelt,
Doch meest vvanneer men kinders teelt.*

De Koninginne *Zenobia* wert inde Historien hier over seer geroemt. Dese als sy eens by haren man gheveest hadde, vachte de maent uyt om te sien offse swanger was, ende sulcx zynde, beyde nae de verlossinge, om geen vergeefs vverck te doe: maer niet swanger zynde, soo namse wederom een proefken voor een maent, gelijk *Trebellius Pollio* getuyght. Ende vvy lesen by *Sosomenus* van een vreemt Philosophooph met namen *Aeas*, hoe dat hy een schoone vrou hebbende, haer maer driemaal en bekende, ende drie sonen teelde. Van dit exempel seydt een geleert Rechts-geleerde in Vrancrijk, (*Tiraquellus in 1. s. Leg. Connubial. gloss. 1. part. 1. s. §. 83.*) die de republyck alle jaer een kindt ende een boeck maecte, (gelijk de President *de Thou* in syn Historie van hem schrijft) indien dat het alle mans soude vvillen na-volgen, dat de vrouwen hoe eerlijck sy oock mochten zyn, daer mede niet wel vernoecht en souden wesen: ende dat het beter was, heel vergeten, als soo selden gegroet te zyn. Want gelijk sommige hier van plegen te seggen, *Die noyt*

en as, moyt en hongerde. De dochter van den vermaerden Romeyn M. Agrippa gevraeght zynde, vvaerom de beestē na datle met jongen waren niet meer en speelden? antvvoorden aerdigh, Om dat het beesten zyn, *Macrob. 2. Saturn. 5.*

H V A R T E

en el exam. de ingenios cap. 15. §. 3.

La crudeza que mas daño haze a la generacion, es la del vino: por que este liquor, por ser tan vaporable y subtil, haze que ellos demas alimentos, vayan crudos a los vasos seminarios, y que la simiente irrite falsamente al hombre, sin estar cozida y sazónada; y por tanto loe Platon una ley que halló en la republica de los Carthagenenses, que el hombre casado ni su muger, no beviessen vino el dia que se pensava llagar al acto de la generacion: entendiendo que este licor hazia mucho daño a la salud corporal del niño; y que era bastante causa para que saliesse vicioso, y de malas costumbres. Pero si se beve con moderacion, de ningun manjar se haze tan buena simiente como del vino blanco, especialmente para dar ingenio y habilidad.

Hoe